

Od redakcji

Oddajemy do rąk Czytelników kolejny, piąty numer „Poznańskich Studiów Slawistycznych” pt. *Boskość władzy w kulturach i językach słowiańskich. O wielowymiarowości uniwersalnej idei*. Ukazuje się on w szczególnym czasie, bo w 1700. rocznicę ogłoszenia przez cesarza Konstantyna Wielkiego edyktu mediolańskiego, który w trwały sposób określił bieg historii i zdeterminował kształt kultury Europy. Z tym przełomowym wydarzeniem należy wiązać nie tylko kwestię uznania chrześcijaństwa za oficjalną religię cesarstwa, ale także powstania chrześcijańskiej koncepcji boskiej proveniencji i istoty władzy, która stała się podwaliną oraz użytecznym odwołaniem dla wielu systemów politycznych, generatorem toposów i wzorów, fenomenów kulturowych, schematów i projektów ideologicznych.

Poświęcony boskości władzy, jej projekcjom, zastosowaniom oraz interpretacjom numer czasopisma jest swoistym przeglądem konkretnych realizacji i strategii wykorzystania tej fundamentalnej idei w obszarze kultury, literatury, historii i polityki. W sferze zainteresowania autorów artykułów sytuują się rozważania na temat władzy, kształtujących ją procesów i kanonów wyobrażeń w wielu aspektach, od mitycznego i sakralnego, ideologicznego, politycznego, eklezjalnego i kulturowego, po społeczny. Tytułowe zagadnienie z jednej strony ukazuje się w klasycznej formie, usankcjonowanej biblijną wykładnią proveniencji, ukształtowanej przez historyczną i kulturową tradycję, z drugiej zaś w swym wypaczonym wcieleniu pojawia się w silnym związku z wszelkimi odmianami politycznych i ideologicznych systemów oraz struktur rządów dyktatorskich i totalitarnych. Szeroka funkcjonalność idei boskości władzy jest odzwierciedlona przez ilościową dominację tekstów podejmujących tematykę ekscerpowaną z dwóch odległych czasoprzestrzeni. Pierwsza z nich to okres słowiańskiego średniowiecza kręgu wschodniochrześcijańskiego, ówczesne instytucje władzy, tradycje kulturowe i zjawiska literackie (artykuły Zofii Brzozow-

skiej, Dominiki Gapskiej, Marzanny Kuczyńskiej, Izabeli Lis-Wielgosz, Sonji Petrović, Tatajany Subotin-Golubović). Natomiast druga obejmuje wiek dwudziesty i obrazy władców totalitarnych (teksty Magdaleny Bogusławskiej, Martyny Kowalskiej, Moniki Milewskiej, Sanjina Sorela).

O nieustannej żywotności i wielowymiarowości fenomenu władzy świadczy natomiast grupa prac opisujących współczesną sztukę z perspektywy ponowoczesnych koncepcji Jacques'a Derridy czy Michela Foucaulta oraz analizujących uwikłanie dzieł w aktualną rzeczywistość polityczno-społeczną (na przykład refleksja Luki Bekavca czy Dubravki Đurić).

Naszym celem był wielostronny, pogłębiony ogląd problemu, który przypomni oraz poszerzy rozumienie tej jednej z najstarszych idei kulturowych o nowe aspekty i ujęcia badawcze. Teoria boskości władzy jest w naszej monografii prezentowana w różnych optykach, co sprowadza ją do interdyscyplinarnej sumy ujęć i koncepcji, a samo zagadnienie odsłania jako ponadczasowe i wysoce funkcjonalne. Artykuły reprezentują wiele dziedzin i dyscyplin wiedzy – nauki filologiczne (literaturoznawstwo, językoznawstwo), kulturoznawcze, etno- i antropologiczne, folklorystykę, filozofię, socjologię. Autorzy tekstów sięgają po różne metodologie i strategie badawcze, między innymi hermeneutykę, krytykę mitograficzną, teorię władzy.

Do aktualnego numeru „Poznańskich Studiów Slawistycznych” weszły prace, które można rozdzielić na cztery główne bloki problemowe: 1) kult wodza, maskulinizacja i zawłaszczanie władzy, taktyka kreowania wizerunku charyzmatycznego (boskiego) zwierzchnika; 2) pozycja i rola kobiet w aspekcie monarchicznym, politycznym, eklezjalnym i kulturowym; 3) władza i jej projekcje w systemach teoretycznych, strukturach politycznych, historii, literaturze, teatrze, filmie; 4) idea panowania w porządku kultury tradycyjnej, w odwołaniu do pamięci zbiorowej, a także w programach narodowych.

Pierwsza część przynosi wieloaspektowe omówienie funkcjonowania tytułowej idei na przykładach słowiańskich i niesłowiańskich hegemonów – „bogów u władzy” – w systemach totalitarnych, zarówno nazistowskich, jak i komunistycznych. Pokazany w nich został proces sakralizacji i mityzacji jugosłowiańskiego wodza Josipa Tity (Magdalena Bogusławska „*Titofania*”. *Formy obecności symbolicznej Josipa Broza Tity w Jugosławii doby socjalizmu*); poetyckie strategie prezentacji komunistycznego

przywódcy w odwołaniu do archetypowych, mitycznych, boskich i ojcowskich figur (Sanjin Sorel *Druže Tito svi smo mi – ti*); mit władzy w carskiej Rosji i radziecki kult jednostki w perspektywie historyczno-kulturowej (Martyna Kowalska *Rosyjski mit władzy a kult jednostki*); scharakteryzowano autosakralizacyjne zabiegi Adolfa Hitlera, Benito Mussoliniego, Włodzimierza Lenina, Józefa Stalina, Kim Dzong Ila, Kim Ir Sena oraz Nicolae Ceaușescu (Monika Milewska *Jak zostać bogiem?*).

Druga część obejmuje teksty podnoszące problem relacji świętości i państwa, Cerkwi, sacrum, mitu i polityki na przykładzie postaci i roli świętych kobiet. W tym obszarze mieszczą się kwestie sakralizacji osoby i obrazu księżnej Milicy w piśmiennictwie i sztuce późnośredniowiecznej Serbii z uwzględnieniem recepcji bizantyńskiej i łacińskiej teorii władzy oraz serbskiego mitu kosowskiego (Zofia Brzozowska *Księżna Milica – między sakralizacją władzy monarszej, oficjalnym kultem cerkiewnym i narodowym mitem*); rozważania o idei boskości władzy kształtującej polityczne i duchowe oblicze średniowiecznej Serbii na przykładzie kultu Angeliny Branković, który stał się swoistym centrum ideowo-duchowym wspólnoty, symbolem utraconej państwowości, a przez to czynnikiem konsolidującym naród (Dominika Gapska *Angelina Branković – święta władczyni w hymnografii. Zarys problemu*); analiza przenikania kultu południowo-słowiańskiej świętej Paraskiewy-Petki Tyrnowskiej na obszar rosyjski oraz adaptacji tego kultu i wynikających z niej nowych funkcji pustelnicy: religio-, cerkiewno- i państwowotwórczych, sankcjonujących ideologię państwową utożsamiającą Cesarstwo rosyjskie z Kościołem, a cara z Boskim pomazańcem (Marzanna Kuczyńska *Paraskiewa-Petka Tyrnowska w rosyjskim wariacie służby – „monarchiczny” obraz świętości*).

Grupa tekstów wyodrębniona w części trzeciej dotyczy symbolicznego rozumienia władzy ucieleśnianej przez estetykę, panowanie pisarza nad tekstem, teatr zaangażowany politycznie i społecznie, kreację reżyserską. Porusza kwestie rządów wiązanych z genealogią oraz konkretnymi systemami filozoficznymi. Badania nad współczesnym teatrem politycznym w krajach postjugosłowiańskich oscylują między problemami życia publicznego, politycznego i sztuki (Dubravka Đurić *Politika i teatar: „Zoran Đinđić” Olivera Frlića i „Oni žive” Milana Markovića i Maje Pelević*). Przedmiotem analizy jest również teatr czeski, a szczególnie pytanie o władzę reżysera podczas procesu powstawania inscenizacji teatralnej (Sylvia

Czachór *Boska władza reżysera. Karel Hugo Hilar – pierwszy nowoczesny reżyser w czeskim teatrze*). Relacje między sztuką a władzą ukazane są także na materiale filmowym (Patrycjusz Pająk *Zmierzch bogów w Dubrowniku*).

Idea boskości władzy została ponadto rozrysowana w kontekście trwałego związku ze szlachečnym rodowodem (Izabela Lis-Wielgosz *Władza i rodowód. O wizerunku władcy w staroserbskiej literaturze*) i w narracji postmodernistycznej (Małgorzata Balcerzak „*Je to hra, v níž každý váš pohyb je v centru silového pole...*”. *O kapilarności władzy w powieści „Lehni, bestie!” J. Kratochvila*).

W dziale trzecim znalazły też miejsce rozważania teoretycznoliterackie skoncentrowane na tekście, na władzy teorii nad tekstem, skutkach i granicach tego panowania (Luka Bekavac *Otpor materijala: teorijska vlast nad književnim tekstom*). Obok nich mamy analizę filozoficznego systemu Ladislava Klímy, w której boskość władzy rozpatrywana jest z punktu widzenia „boskiego ja” (Kamila Woźniak „*Jestem wolą absolutną*”. *O boskości władzy w filozofii Ladislava Klímy*).

Na czwartą część monografii składają się opracowania o profilu folklorystycznym, antropologicznym, a także socjologicznym. Zagadnienie władzy zostało tu zaprezentowane poprzez konstrukcje archetypiczne – starość jako kategorię biologiczną, społeczną, a nade wszystko graniczną (Tomasz Kalniuk *Mocarstwo słabych – o wartości starców w kulturze ludowej*). W szerokim kluczu kulturowym opisano kult św. Wita, głęboko zakorzeniony w pamięci Słowian (Božidar Jezernik *St. Vitus' Day Among Slovenes*), połączenie władzy i programów narodowych (nacjonalistycznych), strategie zdobywania poparcia i „miłości milionów” – zilustrowane przykładem pielgrzymek do monastynu Chilandar jako manifestacji przywiązania do wiary, tradycji i narodu (Ivan Čolović *W Chilandarze. Nacjonalizm jako religia*).

W bieżącym numerze „Poznańskich Studiów Sławistycznych” znajdują się także artykuły, które pośrednio dotyczą idei boskości władzy, w interesujący sposób dopełniając i wzbogacając perspektywę oglądu tytułowego zagadnienia. Podnoszą kilka ciekawych problemów: od kondycji współczesnych badań feministycznych i genderowych, które dyktat anglosaskiego feminizmu zamieniły lokalnymi modelami (Svetlana Slapšak, *Žene, Jugoslavija, antikomunistička narkoza i novi kolonijalizam: mape,*

putevi, izlazi); tradycji dobroczynności – jałmużny definiowanej jako akt religijny i społeczny (Sonja Petrović *Топос скривене милостиње у старој српској књижевности*), poprzez obraz serbskiej Cerkwi w czasach tureckich dzierżącej kompetencje władzy politycznej i eklezjalnej (Tatjana Subotin-Golubović *Роль сербской церкви в сохранении национального самочувствия сербского народа во время турецкого владычества*), po dokonania słynnego prekursora bułgarskiego odrodzenia, kronikarza Paisija Chilendarskiego i stosowany przezeń repertuar leksemów, zwrotów i wyrażań, za pomocą których przeprowadzał ocenę poszczególnych władców, modelując pamięć o narodowej przeszłości (Mariola Walczak-Mikołajczakowa *Świętość władzy podług mnicha Paisija*).

Zróżnicowanie znajdujących się w zbiorze tekstów odzwierciedla wielowymiarowość interesującej nas idei, różnorodność jej odsłon, form i zastosowań. I chociaż wiele kwestii oczekuje jeszcze na zbadanie, ujawniona została ogromna funkcjonalność i nieprzemijająca aktualność teorii władzy oraz jej boskiej natury.

Izabela Lis-Wielgosz
Krystyna Pieniążek-Marković